

ks. prof. dr hab. Andrzej Filaber

Akademia Katolicka w Warszawie

OCENA DOROBKU NAUKOWEGO

KS. DRA PIOTRA TOWARKA

**w postępowaniu w sprawie wniosku o nadanie stopnia doktora habilitowanego
prowadzonego przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu**

Ks. dr Piotr Towarek w roku 1983 uzyskał stopień magistra teologii Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, przedstawiając pracę maderską pt. *Śłużba Boża w świetle rytuału biskupa Karola Hohenzollerna z 1800 roku*. W 2004 r. po pięcioletnich studiach specjalistycznych w Instytucie Muzykologii KUL zdał egzamin maderski z muzykologii przedkładając pracę pt. *Postulaty organmistrzowskie Arnolta Schlicka w traktacie „Spiegel der Orgelmacher und Organisten” z 1511 r.* Dwa lata później przedstawił rozprawę doktorską pt. *Liturgia i teologia egzorcyzmów w księgach liturgicznych po Soborze Watykańskim II*, która otrzymała wyróżnienie Wydziału Teologii KUL. W 2008 r. praca ta po dokonaniu uzupełnień została opublikowana jako monografia pt. *Egzorcyzm: historia, liturgia, teologia*, a w 2009 r. wyróżniono ją ogólnopolską nagrodą im. ks. prof. Adama Duraka z zakresu teologii, w kategorii: najlepsza publikacja roku.

I. Działalność naukowo-dydaktyczna Habilitanta po obronie doktoratu

W r. 2006 ks. dr Piotr Towarek rozpoczął pracę dydaktyczną jako wykładowca muzyki kościelnej oraz liturgiki w Wyższym Seminarium Duchownym w Elblągu, kontynuując równocześnie pracę z chórem seminaryjnym (od 1997 r. oraz orkiestrą

kameralną *Capella Sancti Nicolai*, którą założył w Elblągu w 2000 r. i prowadzi do dziś. W latach 2006-2017 prowadził wykłady z liturgiki Misyjnym Seminarium Duchownym Księży Werbistów w Pieniężnie, a w latach 2009-2016 wykłady monograficzne z dziejów egzorcyzmu oraz wiedzy o muzyce Wydziale Teologii UWM w Olsztynie. Przez 3 lata (2017-2020) miał wykłady z dziejów egzorcyzmu na Studiach Podyplomowych – Doskonalenie specjalistyczne z teologii w Elblągu, prowadzonych przez Wydział Teologii UWM w Olsztynie. W tym czasie był promotorem dwunastu prac magisterskich z zakresu liturgii Kościoła, symboliki chrześcijańskiej i muzyki liturgicznej.

Na pewno zasługuje na uwagę praca Habilitanta w latach 2006-2016 w Zespole Państwowych Szkół Muzycznych w Elblągu, Obok zajęć z religii według własnego autorskiego programu kierował on kameralnym zespołem muzyki kościelnej, a wypracowywany repertuar wykorzystywał (prezentował) na bieżąco podczas niedzielnej Mszy świętej.

Swoje wykształcenie liturgiczne, muzykologiczne i muzyczne ks. dr P. Towarek wykorzystuje jako delegat biskupi ds. muzyki kościelnej w diecezji elbląskiej podejmując działalność animującą świeckich katolików w swojej diecezji. Od 2006 r. organizuje rokrocznie „Dzień Cecyliański” dla organistów i chórzystów diecezji elbląskiej. W 2008 r. zorganizował sesję naukową w ramach pierwszego w historii diecezji Kongresu Muzyki Liturgicznej i rozpoczął realizację projektu pt. „Elbląska Szkoła Kantorów”, a rok później diecezjalne „Warsztaty Muzyki Liturgicznej” w Pasłęku.

W 2017 r. Habilitant objął stanowisko redaktora naczelnego „Studiów Elbląskich”, czasopisma naukowego WSD Diecezji Elbląskiej. Jak sam zaznaczył w autoreferacie: „Dzięki wyteżonej pracy, zwłaszcza zaś przygotowaniu profesjonalnej dwujęzycznej strony internetowej tego rocznika, korekcie zasad edycji oraz recenzowania, a także włączeniu go do międzynarodowych baz indeksacyjnych, udało się wprowadzić „Studia Elbląskie” na listę czasopism punktowanych MNiSW. Praca na stanowisku redaktora naczelnego zaowocowała także nawiązaniem międzynarodowych kontaktów, tak z autorami artykułów, jak też recenzentami

(Europa, Ameryka Północna, Australia).” W 2021 r. odbył on staż naukowy w Pontificia Facolta Teologica „San Bonaventura” w Rzymie, prowadząc badania hagiograficzne.

Bardzo duża aktywność ks. dra Piotra Towarka ujawnia się w wielu innych pracach, które wymienia w swoim autoreferacie, a przede wszystkim w publikacjach o charakterze naukowym i popularnonaukowym, o których będzie mowa poniżej.

II. Ocena dorobku naukowego

Dorobek ks. dra Piotra Towarka zawiera:

- monografię naukową „Egzorcyzm: historia, liturgia, teologia”,
- 13 rozdziałów w monografiach naukowych,
- 20 artykułów naukowych,
- 2 książki, których jest współredaktorem,
- 6 haseł leksykograficznych,
- recenzje prac naukowych, sprawozdania, artykuły popularnonaukowe,
- 7 referatów na krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych.

Publikuje on swoje artykuły w różnych czasopismach lub pracach zbiorowych, co świadczy o umiejętności jego współpracy w zespołach naukowych. Jest równocześnie redaktorem naczelnym „Studiów Elbląskich” – rocznika naukowego Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elbląskiej, redaktorem „Elbląskich Wiadomości Diecezjalnych” – półrocznika Kurii Diecezjalnej w Elblągu oraz redaktorem kilku innych publikacji i 3 stron internetowych.

Obszar badań naukowych ks. Towarka obejmuje kilka kierunków. W ramach badań teologicznych zajmował się egzorcyzmami, co zaowocowało niezmiernie cenną publikacją książkową. Wyczerpany nakład I wydania i potrzeba II wydania świadczy o zainteresowaniu problematyką szerszego grona czytelników. W zakresie liturgiki zajmował się przede wszystkim formami muzycznymi w liturgii wykorzystując także swoją wiedzę muzyczną, a jako muzykolog podjął w 4 artykułach problematykę z zakresu organoznawstwa.

Na uwagę zasługuje badanie kultury muzycznej miasta Elbląg, swojej diecezji i regionu. W swoim dorobku naukowym Habilitant ma artykuły ukazujące wybrane osoby, które wniosły swój wkład w życie i duszpasterstwo Kościoła elbląskiego. Publikacje te z zakresu historii Kościoła wzbogacają wiedzę na temat diecezji elbląskiej. Stanowią pewnego rodzaju studium historyczno – muzyczno – teologiczne.

W roku 2014 ks. dr P. Towarek był prelegentem na seminarium hagiologicznym zorganizowanym przez Wydział Teologii UWM w Olsztynie, poświęconym św. Marii Magdalenie - refleksję odkłamującą nieprawdziwy i upowszechniony w świadomości obraz Świętej, ukazanie jej postaci w sztuce: malarstwie, muzyce, literaturze, filmie, dawniej i dziś. Udział w tym wydarzeniu, wygłoszony referat, a potem przygotowanie tekstu do publikacji w monografii zbiorowej, stały się inspiracją dla habilitanta. Zaowocowało to bardzo oryginalną ścieżką badawczą. Cykl 10 artykułów poświęconych wybranym świętym, które autor uznaje za swoje główne osiągnięcie naukowe, omawiam osobno poniżej.

Trzeba zauważyć, że Habilitant dzięki wykształceniu muzycznemu i teologicznemu może kompetentnie podejmować badania interdyscyplinarne. We wspomnianych wyżej artykułach podjął tematykę z zakresu hagiologii dokonując syntezy analiz teologicznych i muzykologicznych. W swoich pracach naukowych prowadził badania podejmując tematykę muzyki liturgicznej w artykułach: „Taniec w liturgii”, czy artykuły publikowane w „*Studiach Elbląskich*” sukcesywnie w latach 2008 - 2020: „Średniowieczny dramat liturgiczny i jego oddziaływanie na współczesną liturgię Kościoła”, „Mszalne *gratiarum actio* i *canticum laudis* w świetle dokumentów Kościoła”, „*Akathistos* ku czci Bogurodzicy: historia, autorstwo i teologia dzieła”, „Psalm responsoryjny w historii i we współczesności”, „Znaczenie i funkcje introitu mszalnego”, „Chrześcijańska symbolika instrumentów muzycznych”, „Ofertorium mszalne wczoraj i dziś”, „*Communiones* mszalne dawniej i dziś”. Z zakresu liturgiki kilka prac poświęcił egzorcyzmom: monografię „Egzorcyzm. Historia, liturgia, teologia” (wyd. I w r. 2008, wyd. II w 2013) oraz publikowane w pracach zbiorowych lub periodykach artykuły: „Egzorcyzmy Kościoła katolickiego w reformie trydenckiej”, „Egzorcyzm autoapologią Jezusa Chrystusa”, „Geneza i kształtowanie się posługi egzorcysty w Kościele”, „Formuły egzorcystyczne w potrydenckiej liturgii

błogosławieństw”, „Pneumatologiczny wymiar obrzędów egzorcyzmów”. Jako muzykolog podjął tematykę z zakresu organoznawstwa w czterech artykułach analizujących traktat „Spiegel der Orgelmacher und Organisten” z 1511 roku.

Należy zwrócić uwagę na dobry wybór literatury przedmiotu dokonywany przez Habilitanta w przypadku pokrewnych tematów podejmowanych wcześniej przez innych autorów (np. temat psalmu responsoryjnego czy wybranych większych form muzycznych poświęconych świętym). Równocześnie można dostrzec pogłębianie wybranego zagadnienia, rzadziej polemikę.

III. Ocena osiągnięcia głównego – cyklu 10. powiązanych ze sobą artykułów

Przedstawiony w dorobku cykl 10 artykułów poświęconych wybranym świętym Habilitant określa jako hagiologię aspektową. Są to artykuły powstałe w latach 2015 – 2022, które autor przedstawia w kolejności chronologii ich powstawania: „Maria Magdalena w wielkich formach muzycznych”, „Święta Katarzyna Aleksandryjska w muzycznych opracowaniach mszalnych i oratoryjnych”, „Wielkie formy muzyczne dedykowane Matce Bożej Gietrzwałdzkiej”, „Wielkie formy muzyczne dedykowane św. Jakubowi Więszemu”, „Wielkie formy muzyczne dedykowane św. Jackowi Odrowążowi”, „Modlitwa *Sub Tuum praesidium*: czas powstania, miejsce w liturgii oraz recepcja w kulturze muzycznej. Zarys problematyki”, „Wielkie formy muzyczne dedykowane św. Józefowi”, „Messe Kompositionen zu Ehren der Heiligen Anna. Umriss der Problematik”, „Wielkie formy muzyczne dedykowane św. Annie oraz Św. Marcin z Tours w średniowiecznych propriach mszalnych. Zarys problematyki”. Kontynuacją tego typu badań jest opublikowany w bieżącym roku w „Forum Teologicznym” (roczniku naukowym wydawanym na Wydziale Teologii UWM w Olsztynie) artykuł w języku angielskim „Great musical forms dedicated to saints Cyril and Methodius” oraz także po angielsku artykuł „Great musical forms dedicated to Saint Martin of Tours. Outline of the issues” w półroczniku Polskiej Prowincji Księży Werbistów „Nurt SVD”.

Ks. dr Towarek omawiany cykl artykułów postrzega jako swoje główne osiągnięcie naukowe. Matka Boża Gietrzwałdzka, Św. Maria Magdalena, Święta Katarzyna Aleksandryjska, Święty Jakub Apostoł (Większy), św. Jacek Odrowąż, św. Józef, św. Anna, Św. Marcin z Tours, św. Cyryl i Metody to postacie, którym poświęcono wiele rozpraw naukowych czy tekstów publicystycznych. Spojrzenie przez pryzmat wielkich form muzycznych poświęconych określonej postaci świętego czy świętej ukazuje pewnego rodzaju kult. Dla wielu twórców muzyki religijnej samo komponowanie konkretnego dzieła było nie tylko wyrazem wiary, ale także modlitwą. Może należałoby przyjrzeć się bardziej zależności pomiędzy stopniem rozwoju kultu danego świętego w określonym Kościele lokalnym czy powszechnym a środowiskiem, z którego wywodzili się kompozytorzy podejmujący tworzenie większego dzieła muzycznego poświęconego wybranej świętej postaci. Czy można mówić o kolejnych argumentach na rzecz rozpowszechniania się kultu w określonym czasie lub na określonym terytorium życia Kościoła? Może w odniesieniu do Matki Bożej czy św. Józefa ilość i jakość dzieł muzycznych niewiele powiedzą o rozpowszechnianiu się ich kultu, ale w przypadku wielu świętych czczonych bardziej w konkretnych Kościołach lokalnych powstałe w określonym czasie czy powstające nadal dzieła sztuki, nie tylko muzycznej, zapewne mogą coś dopowiedzieć na ten temat.

Trochę zaskakuje umieszczenie w omawianym cyklu artykułu pt. Modlitwa „*Sub Tuum praesidium*”: czas powstania, miejsce w liturgii oraz recepcja w kulturze muzycznej. *Zarys problematyki*”. Wprawdzie zastosowana metodologia pracy jest identyczna, jak w przypadku pozostałych dziewięciu artykułów, które Habilitant ujął w cykl, ale przedmiotem jest modlitwa do Najświętszej Maryi Panny, a nie wybrana osoba. Być może artykuł ten będzie początkiem przeprowadzania podobnych badań na temat recepcji muzycznej wielu innych starożytnych modlitw, antyfon itd.

Należy zwrócić uwagę, że ks. dr Towarek omawiając wielkie formy muzyczne komponowane ku czci świętych dostrzega i docenia utwory polskie. Wnosi tym samym swój wkład w promowanie polskiej literatury muzycznej, a w niektórych przypadkach wydobywanie na światło dzienne zapomnianych kompozycji twórców polskich: wczesnobarokową „*Missa Sancta Anna*” Marcina Mielczewskiego, Józefa

Elsnera „Motetto seu Offertorium de Sancto Josepho” C-dur op. 10 z 1815 r. i „Missa Solemnis in F” op. 41 z r. 1826 ku czci św. Józefa, Kazimierza Garbusińskiego „Missa in honorem S. Annae” op. 17 z 1913 r. oraz kilkanaście utworów współczesnych: Pawła Łukaszewskiego „Beatus vir, Sanctus Martinus” z 1996 r. i 10-częściową „Missa de Maria a Magdala” (Missa bremgartensis) z 2010 r., Stefana Stuligrosza „Polską Mszę Maryjną” (ku czci Matki Bożej Gietrzwałdzkiej) z 1977 r., Jacka Sykulskiego „Oratorium Gietrzwałdzkie” z 2006 r. i „Mszę o św. Jacku Odrowążu” z 2004 r., Józefa Świdra „Hymn do św. Anny” z 2000 r. i „Kantatę Maryjną” (Litania Gietrzwałdzka) z 2007 r., a także powstałe w ostatnich latach Anny Marii Huszczy „Felix Anna” z 2015 r., Pawła Bębenka „Missa in honorem sancti Hyacinthi” z 2015 r., Jerzego Cembrzyńskiego „Oratorium Jakubowe” z 2018 r., Pawła Golińskiego „Oratorium o św. Józefie” z 2019 r. i z tego samego roku Piotra Pałki „Oratorium o św. Józefie Kaliskim”. Przeprowadzone analizy kompozycji ukazują wkład polskich twórców w powiększaniu skarbcza muzyki religijnej tworzonej ku czci świętych. Autor umiejętnie podkreślał kerygmatyczną funkcję muzyki. Prowadzone badania hagiograficzne przez pryzmat analizy wielkich form muzycznych dedykowanych świętym stanowią rzeczywiście novum w teologii.

IV. Podsumowanie

Podsumowując dorobek naukowy ks. dra Piotra Towarka łatwo zauważyć, że jest on bogaty i wielostronny. Podejmuje on szerokie badania, które zaowocowały 42 publikacjami. Można dostrzec rozwój w jego badaniach. Trzeba też podkreślić, iż umiejętnie wiąże on badania z zakresu liturgiki z muzykologią. Dzięki temu prace naukowe Habilitanta stanowią dobry przykład umiejętności prowadzenia badań interdyscyplinarnych. W przypadku muzyki liturgicznej taki typ badań jest wręcz konieczny i oczywisty.

Odbyty przed dwoma laty staż naukowy i przeprowadzone badania hagiograficzne w Pontificia Facolta Teologica „San Bonaventura” w Rzymie zaowocują zapewne w przyszłości kolejnymi publikacjami.

Duży zakres aktywności naukowej, podejmowanie wielu tematów i badań interdyscyplinarnych wynikają z wykształcenia teologicznego, muzycznego i muzykologicznego ks. dra Piotra Towarka. Przejawia się ono również w działalności pedagogicznej, redaktorskiej i muzycznej. Sam Habilitant podkreśla, że służy ona „ewangelizacji przez piękno muzyki”.

Należy również zauważyć umiejętność ks. Towarka popularyzowania swoich badań, zarówno przez publikacje w roczniku naukowym WSD diecezji elbląskiej, którego jest redaktorem naczelnym, jak i w innych periodykach, również w języku niemieckim, a ostatnio również w języku angielskim. Jego publicystyka nie tylko popularyzuje wiedzę naukową, ale także dokumentuje działalność różnych osób czy organizacji. Był on członkiem komitetów organizacjach i naukowych krajowych i międzynarodowych konferencji, siedmiokrotnie wygłaszał podczas nich referaty. Jest organizatorem wielu koncertów wokально-instrumentalnych. Redakcja śpiewnika „Gwiazdo zaranna”, zeszytów Warsztatów Muzyki Liturgicznej, realizacja autorskiego projektu pt. „Elbląska Szkoła Kantorów”, prowadzenie chóru seminaryjnego, orkiestry „Capella Sancti Nicolai” i regularne występy z tymi zespołami są praktycznym wykorzystaniem wiedzy i umiejętności muzycznych Habilitanta.

Dorobek ks. dra Piotra Towarka stanowią nie tylko osiągnięcia naukowe teologiczne czy interdyscyplinarne teologiczno-muzykologiczne, ale również aktywna działalność muzyczna, dydaktyczna i organizacyjna, w której Habilitant ma duże osiągnięcia i znaczenie. Należy zauważyć, że w prowadzonych badaniach posiada umiejętność współpracy z innymi teologami, a także różnymi redakcjami i ośrodkami naukowymi (np. Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie). Wielką zaletą ks. dra Towarka jest łączenie teorii z praktyką, co owocuje z jednej strony publikacjami zespołowymi i propozycjami własnych rozwiązań, z drugiej w praktycznych pracach na rzecz muzyki. W ten sposób Habilitant wnosi wkład w rozwój nie tylko teologii w znaczeniu teoretycznym, ale również praktycznie na polu upowszechniania i rozwoju kultury religijnej, zwłaszcza muzyki sakralnej.

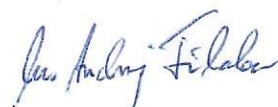
Biorąc pod uwagę całość aktywności naukowej ks. dra P. Towarka, a także jego działalność dydaktyczną i organizatorską, można stwierdzić, że jest on bardzo dobrze

przygotowany do samodzielnej pracy naukowej. Suma jego dokonań stanowi wystarczającą podstawę do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego. Monografia naukowa, cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych oraz wszystkie wymienione wyżej prace spełniają kryteria wymagane w ustawie „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce”.

V. Wniosek końcowy

W świetle przedstawionej oceny dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjno-społecznego stwierdzam, że dokonania Habilitanta ks. dra Piotra Towarka wnoszą istotny wkład w rozwój dyscypliny nauki teologiczne, a tym samym odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668 art. 219) oraz Ustawy z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. z 2023 r. poz. 212).

W związku z tym składam wniosek do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne UMK w Toruniu o dopuszczenie ks. dra Piotra Towarka do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Warszawa, 31 grudnia 2023 r.